

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ ทำหน้าที่ผลิตบุคลากรสาขาวิชาชีพเกี่ยวกับการให้บริการสารสนเทศ ให้เป็นผู้มีความรู้และทักษะ ในการรวบรวม จัดระบบ จัดเก็บ และค้นคืนสารสนเทศ เพื่อให้บริการที่ตรงกับความต้องการ ของผู้รับบริการ พัฒนาการของสาขาวิชาชีพนี้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แปรเปลี่ยนตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ตลอดจนความต้องการของผู้ใช้งาน ทำให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ ต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดเวลา เพื่อให้การผลิตบัณฑิตมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน

ในปัจจุบันสถาบันการศึกษาหลายแห่งที่เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในสาขาวิชา บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์มีการเพิ่มรายวิชาใหม่ ๆ ทางด้าน การจัดการสารสนเทศ และเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อผลิตบัณฑิตให้สามารถทำงานในหน่วย งานที่นำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการบริการและจัดการสารสนเทศ ในการปรับเปลี่ยนชื่อหลักสูตร บางแห่งยังคงใช้ชื่อบรรณารักษศาสตร์ (Library Science) ในขณะที่หลายแห่งมีการเพิ่มคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ (Information Science) หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศ ศึกษา (Information Studies) หรือการจัดการสารนิเทศ (Information Management) และใน สถาบันการศึกษาบางแห่งได้สร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ โดยหลักสูตรดังกล่าวเน้นรายวิชาที่เกี่ยวกับ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีโทรคมนาคม

แต่เดิมงานสารสนเทศจำกัดอยู่ในสถาบันและแหล่งบริการสารสนเทศ เช่น ห้องสมุด สำนักวิทยบริการ ฯลฯ ปัจจุบันกิจการด้านการผลิต การจัดระบบ การบริหาร และการเผยแพร่ สารสนเทศ จัดเป็นอุตสาหกรรมสารสนเทศ (Information Industry) ทำให้ระบบบริการและ จัดการสารสนเทศแตกแขนงออกไปนอกวงการห้องสมุด (สุนทร แก้วลาย, 2533, หน้า 121) นอกจากตลาดงานในภาครัฐแล้ว ตลาดงานภาคเอกชนนับเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ด้วย จากการศึกษาแนวโน้มการบริการสารนิเทศเชิงพาณิชย์ในประเทศไทย โดยราहुณ วรสิทธิ์ (2534) พบว่าแนวโน้มความต้องการบุคลากรในด้านนี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับ

งานวิจัยของมูทิตา ไตรลิจิต (2532) ในเรื่องปริมาณการจ้างงานด้านการจัดการสารสนเทศของสถาบันธุรกิจเอกชน ส่วนคุณสมบัติของผู้ให้บริการสารสนเทศที่ผู้จ้างงานต้องการคือ มีความรู้ความสามารถด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี และมีความรู้ภาษาอังกฤษ (มูทิตา ไตรลิจิต, 2532 ; ราชุน วรสิทธิ์, 2534 ; ศิริพร คำพันธ์, 2535 ; อัมจิต เลิศพงษ์สมบัติ และทิพาวรรณ ศิลวัฒนานุสานต์, 2542) นอกจากนี้ผู้บริหารในหน่วยงานที่ให้บริการสารสนเทศในองค์กรของรัฐ และเอกชนมีความเห็นว่าบุคลากรผู้ทำหน้าที่ให้บริการสารสนเทศ ควรมีความรู้ความสามารถใน ด้านงานเทคนิค และงานบริการ (พิมพ์า อินแบน, กุลธิดา ท้วมสุข และจุฑารัตน์ สรวณวงศ์, 2542) มีงานวิจัยที่ศึกษาถึงแนวโน้มของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/ สารสนเทศศาสตร์ เพื่อรองรับการขยายตัวของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลง รูปแบบการจ้างงาน และเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน เช่นในงานวิจัยของญมาวดี โกศล (2533) และสุรินทร์ คั่นสกุล (2536) ต่างพบว่า ลักษณะของหลักสูตรที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาอย่างรวดเร็วคือ กลุ่มวิชาด้าน เทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของลำปาง แม่นมาคย์, มาลี กาบมาลา และสุนัสนริน (หวังสุนทรชัย) บัวเลิศ (2542)

จากสภาพการณดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการกระจายของรายวิชาในหลักสูตร บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็น ภาพการกระจายของรายวิชาที่สถาบันต่าง ๆ เปิดสอนและจะนำข้อมูลที่ได้จากหลักสูตรเหล่านั้น มาเปรียบเทียบความแตกต่างด้านเนื้อหาวิชาของกลุ่มหลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ระดับปริญญาตรีและปริญญาโท หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา ระดับปริญญาตรี (ไม่มีหลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศ ศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา ในระดับปริญญาโท) และ หลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ทั้งระดับปริญญา ตรีและปริญญาโท ว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด พร้อมทั้งนำผลการกระจายของรายวิชา ที่ได้มาเปรียบเทียบกับความต้องการของตลาดงานในงานวิจัยของลำปาง แม่นมาคย์, มาลี กาบมาลา และสุนัสนริน (หวังสุนทรชัย) บัวเลิศ ในหัวข้อเรื่อง ประสิทธิภาพของหลักสูตร บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2536-2540 ว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมเพียงใด เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีความ สนใจจะศึกษาต่อได้พิจารณาเลือกเรียนให้ตรงกับความต้องการ ตลอดจนผลการวิจัยที่ได้จะเป็น ประโยชน์ต่อผู้เรียนกับผู้จ้างหรือตลาดงานได้มีความเข้าใจที่ตรงกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาในปีการศึกษา 2543
2. เพื่อศึกษาการกระจายของรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างด้านเนื้อหาวิชาของกลุ่มหลักสูตรระดับปริญญาตรีในหลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ส่วนในระดับปริญญาโทเปรียบเทียบความแตกต่างด้านเนื้อหาของกลุ่มหลักสูตรที่มีคำว่าบรรณารักษศาสตร์ และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์
4. เพื่อเปรียบเทียบรายวิชาในหลักสูตรระดับปริญญาตรีในกลุ่มต่าง ๆ กับรายวิชาที่เป็นความต้องการของตลาดงานด้านการบริการสารสนเทศจากงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบความแตกต่างด้านเนื้อหาวิชาของกลุ่มหลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์
2. เป็นแนวทางแก่ผู้จ้างงานในการคัดเลือกบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรใน 3 กลุ่มนี้ได้ถูกต้อง
3. เป็นข้อมูลเพื่อประกอบการพิจารณาในการเลือกศึกษาต่อสำหรับผู้สนใจ

ขอบเขตการศึกษา

1. การวิจัยนี้วิเคราะห์ถึงการกระจายของรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องที่เปิดสอนและนักศึกษาลงทะเบียนเรียน ทั้งนี้ในระดับปริญญาตรีจะศึกษาทั้งในหลักสูตรต่อเนื่อง และหลักสูตร 4 ปี นำข้อมูลที่ได้มาเปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหาวิชา โดยเปรียบเทียบรายคู่ระหว่างหลักสูตรในระดับปริญญาตรีกับปริญญาตรี

และหลักสูตรในระดับปริญญาโทกับปริญญาโท หลักสูตรที่นำมาเปรียบเทียบในระดับปริญญาตรี แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ หลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ส่วนระดับปริญญาโทแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ หลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มี คำว่า บรรณารักษศาสตร์

2. นำรายวิชาในหลักสูตรระดับปริญญาตรี จำนวน 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรที่มี คำว่า บรรณารักษศาสตร์ หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือ สารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ มาเปรียบเทียบกับรายวิชาที่เป็นความต้องการของตลาดงานด้านการบริการ สารสนเทศ ของบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่ปฏิบัติงานใน ตำแหน่งบรรณารักษ์ในห้องสมุดประเภทต่าง ๆ จากงานวิจัยของลำปาง แม่นมาดัย, มาลี กาบมาลา และสุนัทริน (หวังสุนทรชัย) บัวเลิศ ในหัวข้อเรื่อง ประสิทธิภาพของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์ต่อการปฏิบัติงานของบัณฑิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2536-2540

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ค้นหาจากเอกสาร และแหล่งสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์เพื่อศึกษาเนื้อหาของ หลักสูตร ตลอดจนรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยจะ เน้นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้รับจากสถาบันที่เปิดสอนหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/ สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ โดยขอให้บัณฑิตวิทยาลัยออกหนังสือขอข้อมูลเกี่ยวกับรายวิชาเอก บัณฑิตและรายวิชาเอกเลือกที่นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ทั้งนี้รายวิชาที่นำมาวิเคราะห์เป็นรายวิชา เอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกซึ่งเปิดสอนตลอดหลักสูตร ในปีการศึกษา 2543

2. รวบรวมรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกที่แต่ละหลักสูตรเปิดสอนโดยแบ่ง เป็นหลักสูตรในระดับปริญญาตรี 3 กลุ่ม และกลุ่มหลักสูตรระดับปริญญาโท 2 กลุ่ม และนำ รายวิชาเหล่านั้นมาพิจารณาคัดแยกหรือรวมไว้ภายใต้รายชื่อวิชาที่เป็นตัวแทนของกลุ่มรายวิชาที่มี เนื้อหาใกล้เคียงกันหรือเหมือนกัน และส่งรายชื่อวิชาที่ผู้วิจัยจัดกลุ่มไว้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ความถูกต้องในการจัดรวมกลุ่มรายวิชา โดยหลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้องประจำกลุ่ม 3 ท่าน โดยจะตรวจสอบทั้งระดับปริญญาตรีและระดับปริญญา โท หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/

สารสนเทศศึกษา จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบเฉพาะระดับปริญญาตรี เนื่องจากไม่มีหลักสูตรดังกล่าวในระดับปริญญาโท และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ จำนวน 3 ท่านตรวจสอบทั้งระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท ผู้วิจัยนำกลุ่มรายวิชาที่ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ มาแก้ไขปรับปรุง ก่อนนำมาสร้างเป็นแบบบันทึกข้อมูล

3. สร้างแบบบันทึกข้อมูลเพื่อแจกแจงความถี่ในรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกที่รวบรวมได้

4. นำผลที่ได้จากการศึกษาการกระจายของรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือก มาเปรียบเทียบความแตกต่างด้านรายวิชาของกลุ่มต่าง ๆ ในหลักสูตรระดับปริญญาตรีกับระดับปริญญาตรี และระดับปริญญาโทกับระดับปริญญาโท พร้อมนำผลการแจกแจงของรายวิชาในหลักสูตรระดับปริญญาตรี มาเปรียบเทียบกับรายวิชาที่เป็นความต้องการของตลาดงานด้านการบริการสารสนเทศในห้องสมุด จากงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้

5. สรุปผลการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

หลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง หมายถึง หลักสูตรที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยในสาขามรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ สารนิเทศศาสตร์ สารนิเทศศึกษา สารสนเทศศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่ออุตสาหกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อธุรกิจ เทคโนโลยีการจัดระบบสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการ การจัดการสารสนเทศ การจัดการสารสนเทศสิ่งแวดล้อม การจัดการระบบสารสนเทศ ระบบสารสนเทศทางการบัญชี ระบบสารสนเทศ ระบบสารสนเทศทางการจัดการ และระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ

รายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือก หมายถึง กลุ่มวิชาเอกบังคับ กลุ่มวิชาเอกเลือก กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ กลุ่มวิชาชีพบังคับ กลุ่มวิชาชีพเลือก รายวิชาในหมวดวิชาแกน และหมวดวิชาเฉพาะสาขาทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการกระจายของรายวิชาในหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง หมายถึง การแจกแจงความถี่ของรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือก โดยใช้วิธีการนับจำนวนครั้งที่ปรากฏของเนื้อหาที่ภาควิชาเปิดสอนตลอด

หลักสูตร และเป็นรายวิชาที่มีนักศึกษาลงทะเบียนเรียน ในปีการศึกษา 2543 โดยการจำแนกตามหลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา และหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ยกเว้นหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคอมพิวเตอร์ เนื่องจากการสำรวจข้อมูลในเบื้องต้นพบว่า รายวิชาในหลักสูตรดังกล่าวเน้นทางด้านการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีความแตกต่างจากหลักสูตรที่ผู้วิจัยประสงค์จะวิเคราะห์โดยสิ้นเชิง

หลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ หมายถึง ชื่อหลักสูตรที่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ปรากฏอยู่ในชื่อหลักสูตร ได้แก่ บรรณารักษศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ และบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์

หลักสูตรที่มีเฉพาะคำว่า สารนิเทศศาสตร์/สารสนเทศศาสตร์หรือสารนิเทศศึกษา/สารสนเทศศึกษา หมายถึง ชื่อหลักสูตรสารนิเทศศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ สารนิเทศศึกษา และสารสนเทศศึกษา โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ ปรากฏอยู่ในชื่อของหลักสูตร

หลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศและคำอื่น ๆ โดยไม่มีคำว่า บรรณารักษศาสตร์ หมายถึง ชื่อหลักสูตรที่มีคำว่า สารสนเทศ ปรากฏพร้อมกับคำอื่นในชื่อหลักสูตร ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่ออุตสาหกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อธุรกิจ เทคโนโลยีการจัดระบบสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศและการจัดการ การจัดการสารสนเทศ การจัดการสารสนเทศสิ่งแวดล้อม การจัดการระบบสารสนเทศ ระบบสารสนเทศทางการบัญชี ระบบสารสนเทศ ระบบสารสนเทศทางการจัดการ และระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ

ข้อจำกัดในงานวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ไม่ใช่การวิเคราะห์หลักสูตร
2. การแจกแจงความถี่ของรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกในงานวิจัยครั้งนี้เป็นการนับครั้งที่ปรากฏของรายวิชาในหลักสูตรต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงจำนวนหน่วยกิต
3. ผลการเปรียบเทียบรายวิชาเอกบังคับและรายวิชาเอกเลือกในหลักสูตรระดับปริญญาตรีกับรายวิชาในงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ เป็นการสะท้อนความต้องการของบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่ปฏิบัติงานในห้องสมุด